

Vincze Mária

Lehet-e otthon a csecsemőotthon?*

B. MALINOWSKI – a híres etnográfus – az I. világháború alatt Új-Guineában járva megemlíti a pápuák Mailu szigetén lakó törzsének azt a szokását, hogy ikerszülés esetén a másodiknak született magzatot megfojtják, mert az anya nem tud egyidejűleg két gyereket szoptatni. Nyilvánvalóan a gyermek ellátásának megoldatlansága az oka annak is, hogy amennyiben az anya meghal a gyermekágyban, úgy újszülöttjét – élve – eltemetik mellé.

Civilizált társadalom tagjaiként megütközünk az újszülött-gyilkosságok hallatán. De megborzongunk – és joggal borzongunk meg – azt hallván, hogy itt és most, a mi társadalmunkban egy újszülöttet életre ítélnék, ha anyja elhagyja, ha családja nem vállalja felnevelését. Nem azon ütközünk meg, hogy életben hagyják – megölését erkölcsünk tiltja. De ha belegondolunk a magára maradt újszülött helyzetébe, bizony megborzongunk. Nem a fizikai életét féltjük. Életben maradásáról a társadalom messze-menően gondoskodik.

A szenvedéstől féltjük. Nem is a szenvedéstől, hiszen az mély érzelmet feltételez. Az igazi szenvedés okozója egy emberi kapcsolat elvesztése. Éppen a kapcsolat létrejöttének hiányától, az ürességtől, a szeretni tudás képtelenségétől féltjük. Attól, hogy fölnövekedvén úgy botorkál közöttünk, mint a vak, aki sohasem látott színeket, a süket, aki sohasem hallott hangokat. Ő lát is, hall is, csak éppen kötődésre képtelen.

Joggal féltjük, ha számbavesszük mindazt az ismeretet, ami a pszichológiai tudományban az anya és csecsemője biológiai egységéről felhalmozódott, s arról, hogy ebből a szoros egységből, az anyával összefolyt állapotból hogyan bontakozik ki fokozatosan a gyermek én-je. Jogos aggodalommal kérdezzük: Nem lesz-e érzelmi fogyatékos az anya nélkül nevelkedő gyerek? Át lehet-e vállalni az anya szerepét?

Amikor erre a kérdésre rögtön előljáróban igennel felelek, az „igen-

* Elhangzott: A Magyar Pszichológiai Társaság X. Országos Tudományos Nagygyűlésén, A gyermeki jogok megvalósulásának pszichológiai feltételei a gyermekvédelemben című ülésén, Budapesten, 1992. szeptember 2-án.

lehetőségeknek” egyik változatát vázoló fel. Nem foglalkozom a sok buktatójával együtt is legjobbnak látszó megoldással, az újszülöttkori örökbeadással, sem a nevelőszülőkhöz kihelyezéssel, ami ma még kétséges eredményt hoz a folyamatos szakértő támogatás hiányában.

Korántsem gondolom, hogy az elhagyott gyerekekre leselkedő veszélyek elhárítására intézeti elhelyezése lenne a legjobb megoldás, csupán azt, hogy ez lehetséges. Ezt a Lóczy immár 46 éves tapasztalata és számos utóvizsgálat bizonyítja.

A csecsemőtthonban nevelkedő gyerekek már a magzatburokban is hátrányos helyzetben vannak. Megfogadásukat nem előzi meg tervezgetés. Első megmozdulásukat öröm helyett riadalom vagy közöny fogadja. Nem is fejlődnek jól. Nem érzik jól magukat az anyaméhben: csaknem minden második közülük idő előtt és nagyon kicsi súllyal születik. A világba érkezve anyjuk teste, ölelése helyett a kórházi kemény rutin-ellátásban részesülnek. Nekünk kell pótolnunk – szinte visszamenőleg – azt az óvó-védő burkot, amelyet olyan fájdalmasan nélkülözni kényszerültek.

Erre hivatott az a terápiás légkör, amely a felvett gyereket fogadja. Megkísérlem vázlatosan jellemezni azt a koherens rendszert, amelynek működése esetén a gyerekek elkerülhetik az anyahiány következtében kialakuló belső ürességet.

A felvett gyereket négy stabil, egymást váltó, intézeti életét lehetőleg végigkísérő gondozónő várja, aki igyekszik ellesni, hogyan tehet a kedvére. Értő kezek emelik fel, teszik le, ügyelve egyensúlyi helyzetének megtartására, hogy feje ne bukjon előre-hátra. Gondozás közben tapintatos kézzel érintik testét, csöndes hangon kérdezik, tájékoztatják mindarról, amit vele tesznek, és amit ő csinál. Kezükkel, szavukkal, figyelmükkel éreztetik, hogy fontos nekik az ő közérzete, hogy fontos nekik ő maga, az ő személye.

Személyének megbecsülését érezheti a felé áradó bizalomból is. Senkit nem nyugtalanít körülötte fejlődésének tempója, s őt sem nyugtalanítják gyorsító, fejlesztő stratégiákkal. Az a meggyőződés, hogy minden jó érzelmi állapotban lévő gyerekben van annyi hajtóerő, amennyi érettségének megfelelő mértékben előreviszi a fejlődés útján, megóvja megannyi kudarctól, és csoporttársainál lényegesen lassúbb fejlődése esetén is egyenrangú, értékes tagja csoportjának.

Önbecsülését segítik elő azzal, hogy számtalan választási-döntési lehetőséget adnak kompetenciájának gyakorlására. Nemcsak abban dönthet, hogy mennyit akar enni, hogy a piros kockás, vagy a kékcsíkos inget akarja-e felvenni, és nemcsak a séta irányát döntheti el, hanem azt is, hogy mikor érzi magát eléggé felkészültnek ahhoz, hogy hasrafordulással, felüléssel, felállással próbálkozzék, stb. Abban is ő dönt, hogy a választékból mivel kíván játszani, és senki sem tanítja meg arra, hogy egy adott tárggyal mit „kell” csinálni. Ő határozza el azt is, hogy a pelenkáról lemondva szükségleteit úgy végezze el, mint a nagyok. Megtanul a testével bánni, mozgása harmonikus, kiegyensúlyozott; keze alól csodálatos építmények kerülnek ki, s az elemek szín-, forma-, nagyság szerinti rendezése már

absztrakt gondolkodásra utal. Mindeközben áthatja saját aktivitásának öröme.

Örömforrás maga a társas együttlét is. Az elkerülhetetlen konfliktusok kínját messze meghaladja az együttes hancúrozások, homokozások, pancsolások öröme, a mackók, babák közös etetése, gondozása, az együttes építkezések, biciklizések. Ezek emléke még sokáig él. „Nekünk a Lóczyban pancsolónk is volt.” – meséli szüleinek a 4 éves Csaba ragyogó szemmel, amikor egy évvel távozta után egy kis nyírségi faluban meglátogattuk.

A legfontosabb azonban, ami megóvja a gyereket a lelki ürességtől, az a gondozónőihez fűződő kapcsolata. Ennek köszönhetően érezheti magát jónak, szépnek, kedvesnek. Nem kell tartania gondozónői agressziójától, kemény hangjától, keze szorításától. A gondozónők részéről a kapcsolat némileg visszafogott, még a négy közül annak a kiemelt szerepet betöltő gondozónő részéről is, aki fokozott figyelemmel kíséri fejlődését. Ennek a kapcsolatnak éppen az a sajátossága, hogy az intézetet képviselő pedagógus által ellenőrzött. Lehet, hogy ellenőrzést vált ki, de nem bízunk a gondozónő ösztönös érzéseire a gyerekhez fűződő kapcsolatát. Kordában kell tartania érzéseit, nem áraszthatja el heves érzelmeivel a gyereket. A heves érzelmeken alapuló, spontanitásában gazdag kapcsolat – ha látszólag olykor gyümölcsöző is – nyugtalanságot teremt mind a gyerekekben, mind a gondozónőben. A gyerekekben olyan igényeket támaszt, amelyek egy intézmény keretein belül több frusztrációt hordoznak magukban, mint kielégülést, a gondozónőben pedig büntudatot az általa felszított, de ki nem elégített igények miatt. Az intézményben dolgozó pszichológusnak abban kell segítenie a gondozónőt, hogy miközben elegendő melegséget nyújt minden gondozottjának, ellenőrzés alatt tartsa saját érzéseit, nehogy a gyerekek az ő kontrollálatlan és korlátlan emócióinak tárgyává váljanak.

Sokszor kérdeznék-kérdeztek bennünket, hogy az intézet túlnyomórészt női világában hol van a férfi, az apa szerepe? Pikler Emmi erre azt szokta volt válaszolni, hogy maga az egész rendszer képviseli az apát. Valahogy úgy, ahogy József Attila szerint „Apám szájából szép volt az igaz...” A rendszer lényege igaz volta. Nem ígér többet, mint amennyit adni tud. Nem sugallja a gondozónő a gyerekeknek, hogy anyja helyett anyja lesz. Hiszen nem az, és útjaik előbb-utóbb biztosan elválnak. Szabad-e becsapni valakit, akit megbecsülünk? S a megbecsült partnert nem „húzzák-terelik”, hanem hívják, nem veszik ki a kezéből a játékot, hanem elkéri tőle, nem kiabálnak rá, megbeszélnek vele a dolgokat. A gyerekek így kis koruktól kezdve abban a tudatban élnek, hogy a dolgok megbeszélhetők. Petra mondja egy esti rendetlenkedés másnapján: „Beszéltem velem az Éva, és nem csinállok semmi olyat, amit nem lehet, soha!” Ebben a megbeszélő légkörben a gyerekek igaz választ kapnak az ún. kényes kérdésekre, így kérdéseik szabadon áramlanak a születés, halál körül is. Nem zárják rövidre a gyerek számára legfájdalmasabb kérdéseket sem, a saját születésükre, szüleikre, jövőjükre vonatkozókat. Vikit rendszerintelenül és ritkán látogatta beteg anyja. Gondozónője, Anna, így ír Viki

fejlődési naplójában, miután bizonyossá vált, hogy örökbeadható, és jelentkeztek örökbefogadni kívánó szülők: „Estefelé az ölembe ültettem, mondtam, hogy szeretnék vele beszélni, amiből – gondolom – rögtön megértette, hogy fontos dologról van szó. Elmondtam, hogy az ő anyja, akitől született és aki többször is volt nála, beteg, és úgy érezte, hogy nem tudná őt sohasem hazavinni. Ezért úgy döntött, hogy megengedi az örökbeadását, megengedi, hogy egy másik néni és egy bácsi jöjjenek hozzá, akik majd hazaviszik, akik szépen tudják majd gondozni, nevelni.”

Egy példán szeretném bemutatni, hogy a mindennapi életben mit jelentenek ezek a nagy szavak: a gyerek megértése, megbecsülése.

Rolandról van szó és gondozónőjéről, Andreáról. Roland törékeny testalkatú, mozgásban, játékokban és beszédben kitűnően fejlődő, nagyon érzékeny kisfiú. Nagyfokú érzékenységre utal sok félelme is: az utcán fél az idegenektől, a mellette elhaladó busztól, fél a dörgéstől-villámlástól, de még magától az esőtől is. Intézetünkben az a szokás, hogy a gyerek harmadik-negyedik születésnapja előtt, gondozónőjével elmegy a városba, hogy ott együtt kiválasszák és megvegyék az áhított születésnap ajándékot. Roland esetében ez a busz-félelem miatt gondot okozott. Andrea így ír Roland fejlődési naplójában: „Egyik nap, uzsonna és nagy készülődések után izgalommal köszönt el mindenkitől, akivel találkozott: »Megyek a városba« – mondta, és elindultunk. A buszmegálló felé haladva úgy éreztem, mintha kicsit vonakodna az előrehaladástól, mintha biztonságérzete csökkent volna. Roland eddig még sohasem vállalkozott busszal való utazásra. Az autóval és a Barkasszal is éppen csak kezdett megbarátkozni, már nem reszketett annyira az ölemben, mint korábban. Amikor a busz megállt, Roland sírva kapaszkodott a kerítésbe, nem akart felszállni. Felajánlottam neki, hogy várjunk meg még egy buszt, én felemelem, felviszem a buszra, ott végig az ölemben ülhet – de nem fogadta el. Így végül azt mondtam, hogy hát akkor menjünk vissza, majd én egyedül megveszem a kívánt majmot, bár sajnálom, hogy nélküle kell keresnem. Roland visszafelé is nyugtalan volt, sokszor kérdezte: »Nem baj?« »De ugye, nem baj?« – igényelte a meggyőzést, hogy nem haragszom rá, átérzem félelmét, és nem veszítette el szeretetemet. Persze nem akartam ezt úgy beállítani, hogy a megtörtént esemény bekövetkezését természetes dolognak érzem, sajnálkozásomat is kifejeztem. Nem tudom, hogy ez volt-e a jó választás, de abban a pillanatban, és így utólag is úgy érzem, hogy Rolandnak megrendülhetett volna a belém vetett bizalma, ha akár csak egyszer is azt tapasztalja, hogy én belekényszerítem egy olyan dologba, amit ő nem akar. És nemakarása nem kedvtelésből való, hanem olyan félelem miatt, amit megfelelő kivárással is el lehet talán oszlatni.

Lehet, hogy ha felemelem és felszállok vele, lassan kissé megnyugodott volna, de biztos, hogy az utazás élményt nem jelentett volna számára, félelmei nem múltak volna el, és az érzelmi állapota is nyugtalanabb lett volna”.

Örkény István három éves koráig egy Damjanich utcai bérházban laktott. 43 éves korában így ír múltjáról: „Amíg itt laktam, csak apámat és

anyámat szerettem. És Gizi nénit és Józsi bácsit és a nagyanyáimat. ... Csak őket szerettem és csak jótéteményeikért.”

Örkény felteszi magának a kérdést: mennyit gyarapodott 40 év alatt. Mindjárt válaszol is rá: a gyerekkorában kapott sok jó által megtanult szeretni, szeretetet adni, és már nem csak a jótéteményekért.

„Negyven év a tanulásra: semmi” – fejezi be visszaemlékezését. „De ha ezt jól megtanultam, akkor mégis vittem valamire.”

Ahogy Örkény megtanult, a mi gyerekeink is megtanulnak szeretni, mert gondozónők szeretetén át megtanulják magukat is szeretni. Az anyai szerepnek ezt a legfontosabb részét kell az intézetnek vállalnia.

FELHÍVÁS a neurotikus betegek érdekvédelme céljából

Keressük azokat a szülőket, illetve családokat, akik és amelyek késznek neurotikus (pszichotikus) gyermekük, hozzátartozóik állandó elhelyezésére és therápiás gondozásának megnyugtató és tartós megoldása érdekében anyagi áldozatra is. Távlati célunk: az érintett betegek számára olyan körülmények megteremtése, amelyek között élhetnének társadalombiztosítási jogaikkal, ugyanakkor saját költségen lenne biztosítható számukra az anyagi lehetőségektől függően eltérő, de mindenképpen kulturált és kényelmes gyógyintézeti elhelyezés.

A „hogyan” részletei még nem kidolgozottak, így örömmel fogadjunk minden véleményt. A legjárhatóbb útnak alapítvány létrehozása látszik, a cél elérését azonban megkönnyíti, ha ezt egy, a lelki sérülteket és családjaikat összefogó érdekvédelmi egyesület megszervezése előzi meg. Ilyen egyesületre az alapítványtól függetlenül is szükség mutatkozik, mert jogi személyként még új jogszabályokat is kezdeményezhet, és sok más módon érvényesítheti a lelki sérültek és családjaik sajátos érdekeit.

Az egyesület szervezése már folyamatban van, az érintetteken kívül szívesen látjuk a segíteni akaró „kívülállók” pártoló tagkénti jelentkezését is, itt magánszemélyeken kívül egyházi és egyéb szervezetekre, alapítványokra stb. gondolunk. Elsősorban erkölcsi támogatást kérünk, hogy a lelki sérültek ügye végre megkapja a neki járó társadalmi súlyt.

Az alapítvány gondolatát támogatja a Magyar Pszichiátriai Társaság (MPT) és a Társadalombiztosítási Főigazgatóság is. Az érdeklődők az MPT titkárságára címezzék levelüket (1021 Budapest, Hűvösvölgyi út 116., Nagy Károlyné), a borítékon tüntessék fel: Alapítvány – NK.